

„Hát harcba, elvtárs, bátrak vagyunk!” Kiss Dávid: *A Munkásőrség története és előzményei*, Veritas–Magyar Napló Kiadó, 2017.

A Munkásőrség története és előzményei című kötet szerzője, Kiss Dávid vaskos munkával járult hozzá a kommunista múlt egy eddig kevésbé kutatott területének feltárásához. Mint ahogy az lenni szokott az arra érdemes PhD-dolgozatokkal, a doktori címet szerző kutató kiegészíti, monográfiakötetbe rendezi, majd kiadja korábban megvédett szövegét, hogy az immár ne csak a szűkebb szakma, hanem a hétköznapi olvasók számára is elérhető legyen. Mégis, ezen a ponton kerül nehéz helyzetbe minden történész, hiszen nem egyszerű feladat megtalálni a vékony hátramezsgyét a könnyen olvashatóság és a magas fokú szakmaiság kritériumai között.

Ez a monográfia egyértelműen az utóbbi követelményeit tartotta szem előtt: amellet, hogy szerkezete szigorúan kronologikus, szisztematikusságra törekszik, és állításait dokumentumokkal igyekszik igazolni. A törzsszövegben több mint 2300 lábjegyzet található, nem beszélve a mellékletekről, grafikonokról, forrásközlésekről. A lábjegyzetek túltengése mégsem mindig szükségszerű. Bár Kiss Dávidnak rengeteg alapkutatót kellett elvégeznie, és hivatkozásainak jelentős többségét a levéltári jelzetek adják, mégis: a legismertebb hazai és külföldi közéleti szereplők életrajzait meg lehetett volna spórolni, hiszen a történelem iránt érdeklődők már rendelkezhetnek némi tudással e személyekről. A kötet leginkább azoknak hasznos, akik szeretnék részletes – és a lehető legobjektívebb – képet kapni a Munkásőrségről. Így egyfajta kézikönyvként, adattárként is forgatható a munka.

A Munkásőrség történetének feldolgozásában nemcsak az a fontos kérdés, hogy mikor hozták létre és hogyan ért véget, hanem hangsúlyozni kell az előzményeket is, amelyeket összefoglaló fejezet mutat be. A XX. század ugyanis a „párthadseregek” korszaka is volt, s a könyv erénye, hogy ilyen összefüggésekben is elhelyezi a Munkásőrséget.

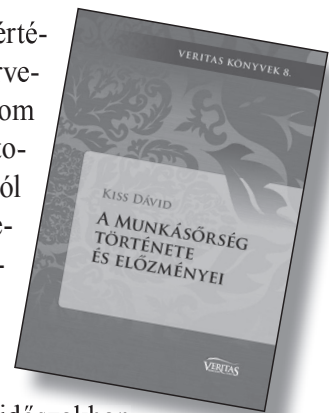
Már a második világháború előtt is számos példát találunk hasonló alakulatokra (magyar és nemzetközi viszonylatban egyaránt) – legyen szó akár nemzeti-szocialista, akár szociáldemokrata vagy kommunista formációkról. Az összehasonlítás tehát lehetséges mind az idő, mind pedig a tér síkján. Az első világhá-

ború tapasztalatai alapján felértékelődött a „hátszág” megszervezésének fontossága, a társadalom mozgósítása – nem csupán katonai, hanem politikai szempontból is. Ebben a versenyben nagy szerepet játszottak a szocialista alapokkal rendelkező mozgalmak. Látni kell, hogy a tömegsajtó és a tömegkommunikáció kialakulása (a két világháború közti időszakban terjedt el a rádiós műsorszolgáltatás), a korszak burjánzó egyesületi és mozgalmi élete, a titkos társaságok működése mellett a különböző pártgárdák létrejötte csupán egyik formája és eszköze volt a társadalom egyes rétegei feletti befolyásért vívott politikai küzdelemnek.

A nemzetközi előképek között ott szerepelt a német *Roter Frontkämpferbund* Ernst Thälmann vezetésével, de említhetnénk a náci *Sturmabteilung*ot, az osztrák *Heimwehr*t és *Republikanischer Schutzbund*ot is, míg 1945 után a csehszlovák *Lidová Milicia* és az NDK *Die Kampfgruppen der Arbeiterklasse* nevű munkásárdái jelentettek mintát.

Magyar viszonylatban az 1919-es – rendőri és csendőri funkciókat betöltő – Vörös Őrséget tekintették a Munkásőrség előzményének, azonban – ahogy Kiss Dávid rámutat – jellegét tekintve inkább a Tanácsköztársaság alatt létrejött gyárőrségekkel, karhatalmi jellegű alakulatokkal lehetne rokonítani. Tanulságos az is, hogy 1945 után a kommunista Rendező Gárda a pártfúzió során magába olvasztotta a Szociáldemokrata Párt hasonló alakulatát. Az 1956-os forradalom és szabadságharcra való „válaszképpen” létrehozott Munkásőrség pedig immár a szürke egyenruhás, géppisztollyal felszerelt milicistákkal kívánta deklarálni, hogy a párt ezentúl akár ilyen módon is készen áll megvédeni politikai rendszerét. Figyelemre méltó és jelképes mozzanat tehát a *kiképzett*, többekévé, majd pedig komoly színvonalon *felfegyverzett párttag* képének megjelenése.

A szilárd, erőszak alkalmazására és elhárítására felkészített, párhú tömeg tehát létrejött. Ha arcot és életutat szeretnénk párosítani a párt fegyveres öreibez, akkor Halas Lajos személyét kell kiemelnünk, aki 1957 és 1962 között töltötte be a Munkásőrség országos parancsnoki tisztségét. Előéletének szálai az 1930-as évek illegális kommunista mozgalmáig és az 1944-es ellenállási mozgalomig nyúlnak vissza.

1945-ben elvégzett egy kéthónapos pártiskolát, emellett katonai tapasztalatokat is szerzett. 1946-tól részt vett a kommunista Rendező Gárda létrehozásában, és vezetői megbízást kapott. Újabb pártiskolai képzések és katonai előmenetele mellett – 1949-ben alezredesi rangra emelkedett – 1951-ig vezette a pártőrséget. 1955 decemberétől a Budapesti Hadkiegészítő Parancsnokság élén állt. Munkásőrségi parancsnoksága után 1962-ben vezérőrnagyi ranggal nyugdíjazták, bár nyugdíjazása után különböző vállalatvezetői pozíciókban is dolgozott. 1959 decemberétől póttagként, 1962 és 1966 között rendes tagként tevékenykedett az MSZMP Központi Bizottságában. Vezetése és a megtorlás évei alatt formálódott ki a több tízezer munkásört mozgató testület. Mégis, mintha neve kissé belemosódna a kommunista diktatúrával kapcsolatos emlékezethiányba.

Ide kívánczik a könyv első lapján szereplő „móttó”, amely nem neves írótól, politikustól, vezető munkásörtől származik, hanem egy járókelőtől, akinek a felháborodott megjegyzése bekerült az 1957. március 30-án lezajlott felvonulásról szóló jelentésbe. „De hát mennyien vannak ezek? Mikor lesz már vége ennek? Ez szörnyű, hogy ezek ennyien vannak!” – fakadt ki az ismeretlen.

Valóban úgy tűnt: a Munkásőrség története nem érhet véget, amíg a rendszer áll. A párt „hadserege” kezdetben fegyverrel masírozva, a kollektivizálás idején erőszakosan fellépve, mindvégig tettekeszést tanúsítva, majd a kádári hétköznapokba beleüppedve végigkísérte a korszakot egészen az 1989-1990-es rendszerváltozásig.

A volt munkásörök visszaemlékezéseiben hasonló vonás, hogy a '80-as évek alkonyára egy szinte már joviálisnak maszkírozott, a szabadidő „elütését” és bizonyos kedvezményeket jelentő közösség arculatát jelenítik meg. Ugyanakkor e fegyveres szervezet összeférhetetlenségét a demokratikus jogállammal maga az 1989. évi XXX. törvény is kimondja – némi balladai homállyal fedve: „A munkásőrség 1957 februárjában alakult meg és fegyveres testületként működött. A megalakulása óta eltelt időszakban a szervezést kiváltó okok megszűntek. Napjainkban folyamatban van a politikai intézményrendszer átalakítása, a demokratikus jogállam kiépítése. Mindezek alapján már nem indokolt a munkásőrség fenntartása.” Arról azonban szó sincs, hogy a törvény megalkotói nega-

tív értékítéletet formáltak volna a „párthadseregről”. Mintegy dicséret- és elismerésképpen az alábbi mondat is szerepel a szövegben: „A munkásőrség tagjai több mint három évtizeden át becsülettel látták el önként vállalt szolgálatukat.” Vagyis a nyolcvanas évek végi jogalkotók a munkásőrség létét, munkáját az 1989 előtti időszakban szükségesnek látták, a becsülettel, az önkéntes áldozathozattal hozták összefüggésbe. Nem lebecsülendő tény, hogy a rendszerváltozás folyamán tekintettel voltak a munkásörök „érdemeire” – még akkor is, ha ők maguk természetesen nem fogadták kitörő örömmel a szervezet megszüntetését, sőt: azt puccsként élték meg. Ebből is jól látszik, hogy a kommunizmus fenntartását önként és felfegyverzetten szolgálók érzékenysége elsőbbiséget élvezett az áldozatok érzékenységével szemben.

Érdemes megemlíteni, hogy a sok tízezer munkásör között – például 1962 végén több mint 43 000 fő volt az állományban! – nem találjuk ott az MSZMP első számú vezetőit, az idő előrehaladtával pedig a „párthadsereg” olykor vitába is keveredett a felső vezetéssel (jellemzően költségvetési kérdésekben). 1956 után meghatározó volt az a hangulat, hogy kommunisták többet ne járjanak fegyver nélkül; hogy erőt kell demonstrálni, válaszolni kell a „MŰK”-ra, és jelentős számban történtek fegyvelmeztlenségek is. Ám a megfélemlítő felvonulások, az erőszakos „téteszesítés” után a Kádár-korszak későbbi éveiben, 1963-tól a munkásörök „hivatása” is változóban volt, mondhatni „megszelídült”: a rendőrség melletti biztosító szerep, illetve objektumvédelmi feladatok elvégzésére összpontosult. Ugyanakkor a különböző „vészforgatókönyvekben”, elsősorban hátszágvédelmi funkciók kapcsán, a Néphadsereg, illetve a rendőrség mellett komoly feladatok hárultak volna rájuk, egészen a '80-as évekig. Hogy ilyen jellegű és nagyarányú bevetésükre nem került sor, az a történelem alakulásának köszönhető.

Kiss Dávid számos statisztikát és adatot közöl az állomány összetételével kapcsolatban (életkor, nemi megoszlás, foglalkozás, párttagság stb.). Részletesen bemutatja a Munkásőrség átszervezéseit, felszerelését, vagyónát, ingatlanait, és úgyszólván mindent, ami számokkal is leírható – egészen az 1989-es „átadás-átvételig”. Mindezek alapján a kötet egy egész korszak látletének is tekinthető.

Szokolay Domokos